

DOI: 10.55692/D.18564.22.2

Prejeto: 8. 2. 2022

1.01 izvirni znanstveni članek

Martina Grahek Ravančić¹

Institucija javnog tužitelja u Hrvatskoj nakon završetka Drugoga svjetskoga rata²

Izvleček

Prispevek analizira instituciju državnega tožilca takoj po koncu druge svetovne vojne. Organizacija dela državnega tožilstva je temeljila na izkušnjah sovjetskega pravnega sistema. To je bila institucija oblasti, ki je imela zelo široka pooblastila in zelo visoko stopnjo neodvisnosti pri svojem delu. Skozi osebo državnega tožilca se najbolje vidi, koliko je politika vplivala na pravni red v neposrednem poveljnem obdobju. Državni tožilci so bili, kot je bilo pogosto rečeno, »močni varuhi revolucionarnega prava in razlagalci zahtev širokih ljudskih množic«.

- 1 Dr. Martina Grahek Ravančić, višja znanstvena sodelavka, Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, Zagreb (HR), martina@isp.hr.
- 2 Rad je nastao u sklopu projekta *Rat, žrtve, nasilje i granice slobode u hrvatskoj povijesti 20. stoljeća* – WarVic (IP-2019-04-6673) financiranog od strane Hrvatske zaklade za znanost.

KLJUČNE BESEDE: javno tožilstvo, leto 1945, Hrvatska, zakoni, sojenja

Abstract

The paper analyses the institution of the public prosecutor immediately after the end of World War II. The organisation of the work of the public prosecutor's office was based on the experience of the Soviet legal system. It was a government institution with very broad powers and a very high degree of independence in its work. It is through the figure of the public prosecutor that we can best see the extent to which the politics influenced the legal order in the immediate post-war period. It was often said that public prosecutors were "powerful guardians of revolutionary law and interpreters of the demands of the popular masses at large".

KEYWORDS: *public prosecutor's office, 1945, Croatia, laws, trials*

Koliki je bio značaj i važnost institucije Javnog tužitelja za novu vlast na području Hrvatske jasno svjedoči činjenica da je već krajem kolovoza 1944. Odjel pravosuđa Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) izdao prijedloge Komisiji za novooslobođene krajeve i prema njima je napomenuto kako je potrebno donijeti Uredbu o ustrojstvu javnih tužiteljstava te imenovati Javnog tužitelja jer je njegova "funkcija neophodna za prve dane nakon preuzimanja vlasti".³ Shodno tome Odjel za

3 Hodimir Sirotković, *Zemaljsko antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske. Zbornik dokumenata 1944 (Od 10. svibnja do*

pravosuđe donosi prijedloge novih normativnih akata – od kojih se jedan odnosio na organizaciju javnog tužiteljstva.⁴ Početkom siječnja 1945. Predsjedništvo ZAVNOH-a, Povjereništvo pravosuđa donosi godišnje izvješće u kojem iskazuje potrebu za postojanjem zastupnika javnih interesa u kaznenim predmetima i “*branioca interesa države i naroda u ostalim procesima*”.⁵ Prvi cjeloviti propis o javnom tužiteljstvu predstavljala je Odluka Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) o ustanovljavanju i dužnosti Javnog tužitelja Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ) od 3. veljače 1945. godine.⁶ Odlukom je Javno tužiteljstvo organizirano kao poseban i jedinstven organ, a utvrđene su mu nadležnosti i uređenje.

Prema Odluci zadaci javnog tužitelja DFJ bili su:

“da vrši nadzor radi pravilnog ispunjavanja zakona od strane svih ministarstva, komisija i komiteta Savezne vlade i vlada narodnih republika i njima podčinjenih upravnih organa i ustanova, kao i od strane službenih lica i građana (čl. 1.); da poduzima u zakonu predviđene radnje kod sudova i upravnih organa radi zaštite općenarodne imovine i ispunjavanja državnih privrednih planova, kao i radi zaštite prava i na zakonu osnovanih interesa države, državnih ustanova i

31. *prosinca*) (Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1975.), 279–281.

4 Ibid., 282–284.

5 Hrvatski državni arhiv, Ministarstvo pravosuđa Narodne Republike Hrvatske (dalje: MIN PRAV NRH) 290, kut. 20, Godišnji izvještaj Povjereništva pravosuđa ZAVNOH-a za 1944., 200/45, 11. 1. 1945.

6 *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije* (Beograd), 4 (1945); Hrvatski državni arhiv, Javno tužilaštvo Socijalističke Republike Hrvatske (dalje: JT SRH) 421, predmetni spisi, kut. 92, 1945.

poduzeća, državnih organizacija i građana; da vrši gonjenje krivičnih djela (čl. 2.)”⁷

Prvi dio nadležnosti javnog tužitelja koji se odnosi na pitanje kontrole zakonitosti državne uprave i pravosuđa bio je propisan Odlukom o ustanovljenju i nadležnosti javnog tužitelja DFJ, dok je djelokrug tužilaštva u vezi s kaznenim progonom bio razrađen Uputstvom za organizaciju i rad javnih tužilaca od 25. travnja 1945.godine.⁸

Odluka iz veljače propisivala je dva načela organizacije i rada javnog tužiteljstva: princip jedinstvenosti i princip neovisnosti. Princip jedinstvenosti značio je da je Javno tužiteljstvo ustrojeno kao jedinstveni organ, a princip neovisnosti određen je čl. 6. Odluke i prema njemu Javno tužiteljstvo je funkcionalno neovisan organ, ali isključivo u odnosu na mjesne organe državne vlasti, dok republički i savezni organi nisu obuhvaćeni ovim principom. Daljnja izgradnja javnog tužiteljstva slijedila je 14. svibnja 1945. kada je doneseno privremeno Uputstvo za postavljanje javnih tužitelja i njihovog pomoćnog osoblja. U njemu su razrađena pravila o imenovanju iz Odluke AVNOJ-a. Slijedeći korak u normativnom pogledu predstavljao je dopis Javnog tužitelja DFJ (od 10. listopada 1945.) prema kojemu su određena pravila za organizaciju kotarskih tužiteljstava. Ovakva odluka bila je potaknuta činjenicom da se sustav borio s nedostatkom kadrova, pa se u slučaju potrebe moglo bez posljedica mijenjati kadrove među kotarskim i okružnim

7 Arhiv Jugoslavije, Prezidijum narodne skupštine Federativne narodne republike Jugoslavije (dalje: PNS FNRJ) 15, kut. 12, 211., 212.; Rudolf Legradić i Mirko Besarović, *Narodni sudovi i javno tužništvo u novoj Jugoslaviji* (Beograd: Udruženje pravnika FNRJ, 1948.), 35.; Jakov Blažević, “Javni tužioci, organi opće narodne kontrole”, *Vjesnik* (Zagreb), 31. 5. 1945., 1.

8 *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije* (Beograd), 41 (1945).

tužiteljstvom.⁹ Jednostavnije rečeno prema organizacijskom izvješću proizlazi kako *“Široku perspektivu funkcija Javnog tužioca dobili smo poslije prvih konkretnih Uputstava dobijenih od Javnog tužioca demokratske, federativne Jugoslavije i nakon što smo se upoznali sa načinom organizacije, nadležnošću i radom Sovjetskog tužništva.”*¹⁰

Prema postojećim pravnim propisima institucija javnog tužitelja bila je organ izvan sustava organa izvršne vlasti, dapače, Javni tužitelj imao je pravo vršiti nadzor nad zakonitim ponašanjem organa izvršne vlasti.¹¹ Na vrhu sustava bio je Javni tužitelj DFJ,¹² njega i njegove zamjenike birala je Savezna skupština. Sa savezne razine postavljani su tužitelji federalnih

9 Goran Ilić i Marina Matić Bošković, *Javno tužilaštvo u Srbiji – Istorijski razvoj, međunarodni standardi, uporedni modeli i izazovi modernog društva* (Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2019), 18.

10 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 22/45, 9. 6. 1945.

11 Ako se usporede nadležnosti javnog tužitelja prema Zakonu iz 1929. godine i javnog tužitelja prema Odluci AVNOJ-a iz 1945. jasno proizlaze brojne razlike. Prema zakonu iz 1929. državni tužitelj bio je zadužen za *“nadzor nad ispunjavanjem Krivičnog zakonika ukoliko su bila u pitanju dela koja se gone po službenoj dužnosti”*, a nadzor se provodio sudjelovanjem u kaznenom postupku u kojem je tužitelj imao optužnu funkciju. Za razliku od toga, poslijeratni tužitelj je nadzirao *“ispunjavanje svakog zakona, ima mogućnost sudjelovanja ne samo u krivično-sudskom postupku, nego i u građansko-sudskom postupku i upravnom postupku, kao i neograničenu mogućnost da ospori pravosnažne odluke i presude”*. Vidjeti: Ilić i Matić Bošković, *Javno tužilaštvo u Srbiji*, 16–17.

12 Za prvog javnog tužitelja Demokratske Federativne Jugoslavije imenovan je dr. Joža Vilfan, odvjetnik iz Kranja. Na početku svog mandata naveo je kako zakonitost mora *“postati jedan od fundamentalnih zahtjeva demokratizma u zemlji”* i to ne samo zbog naroda koji od javnog tužitelja očekuje pravnu sigurnost nego i zbog protivnika novog sustava koji u nezakonitostima vide prostor za svoje djelovanje. Vidjeti: Nada Kisić Kolanović, *“Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema u*

jedinica (republika i pokrajina) na prijedlog Zemaljskih antifašističkih vijeća. Federalni tužitelji organizirali su zaduženja unutar svojih teritorijalnih ovlasti, uz potvrdu Javnog tužitelja DFJ.¹³

Tijekom 1945. unutar tužiteljstva djelovala su slijedeća odjeljenja: građansko, kazneno, opće-organizacijsko, personalno, odjeljenje općeg nadzora, i odjeljenje za suradnju s Odjeljenjem za zaštitu naroda (OZNA) te administrativni i računovodstveni odsjek. Organizacijski temelji Javnog tužiteljstva postavljeni su od strane Javnog tužitelja NR Hrvatske, Jakova Blaževića¹⁴ u završnici Drugoga svjetskoga rata, za vrijeme završnih operacija u Dalmaciji. U to vrijeme on se nalazio u Šibeniku, a prelaskom u Zagreb započela je ozbiljnija i sveobuhvatnija izgradnja javnog tužiteljstva. Tako je primjerice ured javnog tužitelja za grad Zagreb formalno počeo s radom 5. lipnja iako je pravi rad započeo tek krajem mjeseca, 24. lipnja 1945.¹⁵ Postepeno, kroz lipanj i srpanj 1945. u Hrvatskoj je bilo organizirano 15 javnih tužiteljstava (nedostajali su Javni tužitelji za novogradiški, varaždinski, virovitički okrug te okrug Slavonski Brod), a do kraja godine je organiziran i cijeli sustav.¹⁶

Hrvatskoj 1945.–1952. godine,” *Časopis za suvremenu povijest* 24, br. 1 (1992): 49–99, 59.

13 Legradić i Besarović, *Narodni sudovi i javno tužništvo*, 35.

14 Za detalje o biografiji Jakova Blaževića vidjeti: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2122> Pristupljeno 16. 11. 2021.

15 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 153/45, 27. 7. 1945.; Josip Jurčević, Katica Ivanda, “Djelovanje jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova u Hrvatskoj potkraj Drugoga svjetskog rata i u poraću,” *Društvena istraživanja* 15, br. 6 (2006.): 1063.–1086., 1074.

16 Javni tužitelj za dubrovački okrug u izvješću za srpanj navodi kako njegov rad još početkom tog mjeseca nije započeo. HDA, JT SRH 421, kut. 5, 51/45, 18. 7. 1945. Javno tužiteljstvo za Gorski kotar počelo je s radom početkom srpnja. HDA, JT SRH 421, kut. 5, 85/45, 8. 8. 1945.;

Prema organizacijskom izvješću najvažniji, početni zadatak bio je organizacija personalnog odjeljenja i odjeljenja općeg nadzora. Tek pravilnom uspostavom ovih sastavnica mogao se, kako se napominje očekivati kvalitetan rad u budućnosti.¹⁷ Upravo odjeljenje općeg nadzora najbolje ocrtava širinu ovlasti javnog tužitelja. Dovoljno je reći da je ovo odjeljenje bilo nadležno za kontrolu cjelokupnih organa vlasti (Narodno oslobodilačkih odbora), privredne djelatnosti i društvenih organizacija.

No, ipak u početku svog djelovanja – iako sasvim očekivano – većinom su samo kaznena odjeljenja dobila pozitivnu ocjenu svog rada te je utvrđeno kako će se zbog opsega posla trebati dodatno povećati upravo ovi odjeli.¹⁸ Prvi zapisnik sa sastanka svih odjela javnog tužitelja Hrvatske iz lipnja 1945. navodi kako iz izvješća javnih tužitelja pojedinih okruga proizlazi da se “*osnovna orijentacija izgubila, a time rad prešao u obični birokratizam.*” Posebno se izdvaja pitanje personalnih odnosa tj. “*ocjene političkog autoriteta i uticaja na narod te poznavanja problema organizacije Narodno-Oslobodilačkog pokreta.*”¹⁹ Zanimljivo je primijetiti kako ozbiljan i cjelovit rad još nije ni započeo, a već se “*izgubila osnovna orijentacija.*” Nije neopravdano pitati se kakva su zapravo bila očekivanja od javnog tužiteljstva i je li bilo realno da se ona, kao takva uopće ispune? Nadalje, napominje se kako se pri sastavljanju izvješća treba povezati s političkom situacijom. Najvažnija pitanja su “*političke naravi*”, a najbolje će se riješiti kroz redovito obavješćavanje o zakonima, njihovom duhu i primjeni.²⁰ I

Javno tužiteljstvo za okrug Bjelovar počelo je s radom iza 20. srpnja.

HDA, JT SRH 421, kut. 5, 36/45, 20. 7. 1945.

17 HDA, JT SRH 421, predmetni spisi, kut. 92, 1945. bb

18 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 22/45, 9. 6. 1945.

19 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 15/45, 4. 6. 1945.

20 Usp. Nada Kisić Kolanović, “Neka pitanja općeg usmjerenja jugoslavenske

to se smatralo početnim zadatkom za sva odjeljenja javnog tužiteljstva. Kroz tisak trebalo je upozoriti i na činjenicu da “*protunarodni elementi*” potiču uvjerenje u narodu o privremenosti nove vlasti. Što je isto tako bio važan izazov s kojim su se uredi javnih tužitelja morali pozabaviti. Krajem srpnja iznose se i prvi statistički podaci o radu kaznenog odjeljenja. Po pitanju političkog kriminala Odjel je primio 1.158 predmeta, dok su po pitanju općeg kriminala primljena 272 predmeta. Zaključuje se kako su u postojećim uvjetima postignuti značajni rezultati, no napominje se da je posao istražitelja sveobuhvatan i kako bi zbog opsega postavljenih zadataka njihov broj trebao bit znatno veći.

Jedan od izričitih zadataka javnih tužitelja je redoviti obilazak i iscrpno izvještavanje o stanju u kaznenim zavodima i logorima na području svoje nadležnosti.²¹ Prema dostupnim dokumentima nerijetko se napominje kako su logori i zatvori još uvijek poprilično popunjeni (radi se uglavnom o kolovozu 1945.) i u većini njih ne vladaju dobri uvjeti za život. Za ilustraciju navodim izvješće iz okruga Varaždin u kojem se upućuje na određene nepravilnosti. Tako je primjerice u logoru Maruševac prije amnestije bilo oko 500-600 zatvorenika – muškaraca i žena. Svi su smješteni zajedno pa ima “*slučajeva nemorala*”. U zatvoru OZN-e u Zlataru također ima nepravilnosti, “*zatvorenici spavaju po raznim sanducima koji su nabacani u te prostorije /.../*”.²² U zatvorima i logorima OZN-e u Zagrebu također je zabilježena slična situacija. U zatvoru u Petrinjskoj ulici bilo je “*oko 170 do 200 zatvorenika*”. Oni su se uglavnom žalili na tijesne prostorije, slabu prehranu, nemogućnost preuzimanja paketa koje su dostavljali članovi

teorije prava 1945.–1956. godine,” *Časopis za suvremenu povijest* 21, br. 1–3 (1989): 90.

21 HDA, JT SRH 421, predmetni spisi, kut. 92, 1945. bb

22 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 16/45, 18. 8. 1945.

njihovih obitelji i dug boravak u zatvoru – bez ispitivanja.²³ Ovo posljednje bio je problem u više slučajeva, no istražni postupak nikako nije dostizao onu razinu s kojom bi javni tužitelji pojedinih okruga bili zadovoljni. Javni tužitelj za Baniju u svojem izvješću osvrće se samo na civilni logor za pripadnike Kulturbunda u kojem je u kolovozu bilo smješteno 75 osoba. Navodi kako je *“kažnjenički logor obišao. Vlada priličan red i disciplina, jedino sam komandant nepravilno se odnosi prema kažnjenicima. Poduzeli smo mjere da ga smijenimo.”*²⁴ Veliki problem s likvidacijom logora imali su i na području okruga Virovitica. Prema podacima na tom području bilo je pet logora s oko 700-800 ljudi. Radilo se ponajviše o muškarcima i ženama koji su se povlačili pred Jugoslavenskom armijom (JA), u svibnju 1945. godine.²⁵ Na isti problem upozoravali su iz okruga Nova Gradiška. Prema riječima javnog tužitelja *“Stanje u zarobljeničkim logorima bilo je veoma teško, te je dalo povoda raznim neprijateljima našeg pokreta, da nas napada a negoduju takodjer i mnogi pristaše NOP-a, što se to pitanje već jednog ne likvidira, krivci ne kazne a logori ne raspuste”*.²⁶ Učestala izvješća o logoru Stara Gradiška dostavlja Javni tužitelj za okrug Daruvar. Upozorava na nepravilan rad i nedostatan angažman uprave logora te manjak logorskog osiguranja. U izražavanju svog stava je vrlo direktan i postojan.²⁷ Unatoč upozorenjima na brojne manjkavosti, sustav se nije značajnije

23 HDA, JT SRH 421, predmetni spisi, kut. 92, 1945. bb

24 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 51/45, 19. 8. 1945.

25 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 122/45, 22. 8. 1945.

26 Vladimir Geiger, Mate RupiĆ, Zdravko Dizdar, Šimun Penava, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.–1946. Dokumenti*, sv. 2: *Slavonija, Srijem i Baranja* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2006), 268.

27 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 462/45, 5. 12. 1945.

mijenjao (barem ne na bolje) pa su se dopisi javnih tužitelja morali ponavljati s vremena na vrijeme.

O radu građanskih odjeljenja ima značajno manje podataka. No, postepeno kroz kolovoz većina izvješća iznosi kako se povećava broj građanskih predmeta pred kotarskim narodnim sudovima što je određen pokazatelj normalizacije društvenog života. Prema prvotnim izvješćima građansko odjeljenje, primjerice u Zagrebu, započelo je s radom krajem lipnja. Prema upisniku većina zaprimljenih predmeta odnosila se na povrat oduzete imovine (227 slučajeva) i brakorazvodne parnice (129 predmeta). Zanimljivo je kako u obrazloženju stoji da je sud odobravao razvod braka *“jedino u takvim slučajevima gdje je bilo očito i jasno, da brak već faktično i ne postoji i gdje bračni drugovi već kroz dulje vrijeme odvojeno žive /.../”*.²⁸ Štoviše navodi se kako *“strankama pogoduje svakako i to, što su presude kotarskih narodnih sudova, iako u biti pravedne i pravilne, često nedovoljno obrazložene, pa ne djeluju uvjerljivo na stranke, te uslijed toga stranke više puta ulažu i nepotrebne žalbe”*.²⁹ Ako gledamo sveukupno, u dostupnim izvješćima javnih tužitelja znatno manje pažnje poklanjalo se radu građanskih odjeljenja i uglavnom se to odnosilo na pojedinačne slučajeve koji su zbog nekih specifičnosti predstavljali problem, a samim time i uključivanje javnog tužitelja. Ipak, krajem godine i građanska odjeljenja zahtijevaju veći broj referenata s obzirom da ih do sada skoro i nije bilo, a njihove zadatke izvršavali su većinom pomoćnici kaznenog odjeljenja.³⁰

Prema izvješću javnog tužitelja Hrvatske namijenjenom javnom tužitelju DFJ, iz druge polovice kolovoza proizlazi kako Odjeljenje OZN-e još nije organizirano te se svakog

28 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 153/45, 27. 7. 1945.

29 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 97/45, 29. 8. 1945.

30 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 244/45, 6. 10. 1945.

dana očekuje dolazak nadležne osobe. Samim time rad okružnih javnih tužitelja po ovom pitanju ne udovoljava jer *“okružni načelnici OZNE nisu od pretpostavljenih im organa OZNE primili još nikakova Uputstva /.../”*. Napominje se da su *“Uputstva koja su dostavljena Okružnim Javnim tužiocima u vezi sa organizacijom i radom Odjeljenja OZNE jednostrani i samozvani akt Javnog tužioca”*.³¹ Bilo je tumačenja po kojima podatke konspirativne naravi OZNA može davati javnim tužiteljima samo posredovanjem javnog tužitelja DFJ. To je u konačnici znatno usporavalo posao pa se puno puta urgiralo kako bi se popravili odnosi između institucija koje su imale važne zadatke pred sobom i od kojih se, između ostalog očekivala suradnja, ekspeditivnost i prije svega učinkovitost.³² U drugoj polovici rujna 1945. započelo je s radom odjeljenje OZN-e, no još uvijek je izostao sistematizirani rad odjeljenja te su se zadaci svodili na davanje informacija i sitne intervencije.³³

Glavno težište u radu personalnog odjeljenja, barem u počecima, odnosilo se na izbor i organizaciju narodnih tužitelja po tvornicama, poduzećima i selima – kao demokratskom principu pri radu javnih tužiteljstava, ali i nužnoj poveznici u suradnji s narodnim masama.³⁴ Bilo je iznimno važno da ovo pitanje bude svakodnevno prisutno u dnevnom tisku i javnost redovito upućivana u značaj i važnost narodnih tužitelja. Vrlo konkretno to opisuje napis iz *Primorskog Vjesnika* u kojem stoji kako *“/.../ iza svakog narodnog tužioca stoji narod, koji ga je izabrao i čija je snaga nesalomljiva”*.³⁵ Javni tužitelj Hrvatske, Jakov Blažević objavio je u *Vjesniku* članak

31 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 134/45, 24. 8. 1945.

32 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 134/45, 24. 8. 1945.

33 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 187/45, 19. 9. 1945.

34 Kisić Kolanović, “Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema,” 61.

35 “Narodne tužioce štiti narodna demokracija!”, *Primorski vjesnik* (Rijeka), 19. 10. 1945., 2.

o važnosti onodobnih narodnih tužitelja kao organa opće narodne kontrole.³⁶ Zbog svoje važnosti, članak je pročitao i na zagrebačkom radiju. Napomenuto je kako je nužno razjasniti pojam funkcije narodnog tužiteljstva, *“razlučiti ga od njegove sudsko – krivične funkcije”*.³⁷ O važnosti narodnih tužitelja svjedoči i izvješće javnog tužitelja za Biokovsko – Neretvanski okrug s napravljenim planom ustanova u kojima bi trebalo provesti izbor narodnih tužitelja. Koliko je zadatak bio značajan svjedoči i činjenica da je povjeren dr. Rudolfu Legradiću.³⁸ Krajem srpnja u evidenciji je bilo zavedeno preko 500 narodnih tužitelja.³⁹ Za područje grada Zagreba, u listopadu 1945. *“ustanovljeno je da preko polovice kadra narodnih tužilaca nezadovoljava pa ćemo nakon izbora otpočeti sa čišćenjem kadra”*.⁴⁰ Unatoč uloznim naporima i sam Javni tužitelj za Hrvatsku J. Blažević napominje kako se teško snalaze u zadacima općeg nadzora. I kako funkcija narodnog tužitelja nije u punom smislu zaživjela i postigla očekivane rezultate. U istom smislu obavješten je i Javni tužitelj DFJ sredinom rujna: *“U vezi sa narodnim tužiocima treba napomenuti da do sada nikakovu aktivnost i korist nisu dali narodni tužiocima kod ustanova naše vlasti, ministarstava, narodnih odbora i slično /.../”*.⁴¹

36 Blažević, “Javni tužiocima, organi opće narodne kontrole”, 1. O stavovima Jakova Blaževića vidjeti i: Jakov Blažević, *Tražio sam crvenu nit* (Zagreb: Zagreb, 1976.), 121, 225.; Kisić Kolanović, “Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema,” 51.

37 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 22/45, 9. 6. 1945.

38 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 8/45, 14. 7. 1945.

39 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 153/45, 27. 7. 1945.

40 HDA, JT SRH 421, kut. 5, Izvještaj o radu odjela općeg nadzora Javnog tužioca za grad Zagreb za period 16. X.–31. X. 1945. (bez broja)

41 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 187/45, 19. 9. 1945.; HDA, JT SRH 421, kut. 5, 76/45, 18. 10. 1945.

Politički element u radu javnih tužitelja imao je gotovo pa presudni značaj. Stoga ne čudi kako se napominje da je od posebne važnosti utvrditi suradnike s okupatorom na političkom i privrednom polju. Naglasak je stavljen na industrijalce i kulturne radnike. Napomenuto je kako je po ovom pitanju nužan angažman javnog tužitelja jer će u suprotnom *Odluka o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj* (24. travnja 1945.)⁴² postati suvišna, a izvanredni sudovi zaduženi za suđenja po ovoj odluci neće ispuniti svoje zadatke – posebice stoga što je predviđeno vrijeme njihova djelovanja razmjerno kratko.⁴³ Industrijalci su bili zanimljivi ponajviše zbog imovine koja je u ovakvim slučajevima najvećim djelom konfiscirana, a kulturni radnici zbog utjecaja i statusa u društvu. Koliko je pitanje konfiscirane imovine bilo važno potvrđuje i nastup sa savjetovanja narodnih sudaca Federalne Hrvatske na kojem je istaknuto: “*Naročitu pažnju treba posvetiti neriješenim predmetima konfiskacije. Kod rješavanja tih predmeta treba postupati najsavjesnije i najhitrije, jer se radi o imovini narodnih neprijatelja, koja mora biti sačuvana za državnu zajednicu*“.⁴⁴ Osim toga, nova vlast ovo pitanje normirala je više puta.⁴⁵ Stoga

42 *Službeni list Demokratske Federalne Jugoslavije* (Beograd), 2 (1945), 17; Ivo Lapenna, *Zbornik zakona, uredaba i naredaba* (Zagreb: Narodne novine; Službeni list Federalne Hrvatske, 1945.), 24-25.; Hodimir Sirotković, *Zemaljsko antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske. Zbornik dokumenata 1945 (Od 1. siječnja do 25. srpnja)* (Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1985), 650–653.

43 Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.–1991.: Od zajedništva do razlaza* (Zagreb: Školska knjiga; Hrvatski institut za povijest, 2006.), 63.; Jera Vodušek Starič, *Prevzem oblasti 1944–1946* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992), 188, 190.

44 “Sa zemaljskog savjetovanja narodnih sudaca Federalne Hrvatske”, *Vjesnik* (Zagreb), 12. 12. 1945., 4.

45 Zakon o konfiskaciji i izvršenju konfiskacije (9. lipnja 1945.), Zakon o biračkim spiskovima (10. kolovoza 1945.) i Zakon o krivičnim djelima

ne čudi činjenica da se konfiskacija imovine često spominje i u izvješćima javnih tužitelja. Kao primjer izdvojila bih podatke iz sumarnih izvješća u kojima se navodi da je u okrugu Slavonski Brod bilo ukupno 6.500 slučajeva konfiskacije, a “*posao je uglavnom završen*“. Štoviše u Slavonskom Brodu, Novoj Gradišci, Vinkovcima i Slavonskoj Požegi obavljeno je 90% posla.⁴⁶ Jednako tako Javni tužitelj za okrug Banija u svom izvješću navodi kako su sva iole značajnija industrijska poduzeća na njegovom okrugu konfiscirana (npr. Ciglana Turković u Sisku, Ciglana u Glini, Štedionica u Kostajnici i dr.).⁴⁷ Po pitanju ekonomske suradnje s neprijateljem značajna je bila aktivnost i javnog tužitelja za Sušak. U svom izvješću jasno napominje: “*Okružni sud u Sušaku kod presudjivanja ovih krivica pokazao se na visini i time korigirao raniju praksu kojoj su se stavljale opravdane zamjerke. Kod izricanja kazne optuženima sud je pored kazne prinudnog rada (ili lišenja slobode) izricao redovito konfiskaciju poduzeća ili radnje /.../*.”⁴⁸ Za okrug Zadar Javni tužitelj također navodi kako se cjelokupni posao kaznenog odjeljenja u studenom odnosio na pitanja privredne suradnje s okupatorom. Njegovim osobnim angažmanom je “*obuhvaćena sva važnija industrija na okrugu, izuzev motornih mlinova, čiji su se vlasnici, većinom lojalno držali prema N.O. Pokretu*”.⁴⁹ Javni tužitelj Srednje dalmatinskog okruga također

protiv naroda i države (25. kolovoza 1945.) *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije* (Beograd), 40 (1945).; *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije* (Beograd), 59 (1945).; *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije* (Beograd), 66 (1945). Vidjeti: Tomislav Anić, “Normativni okviri podržavljenja imovine u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1944.–1946.,” *Časopis za suvremenu povijest* 39, br. 1 (2007): 39.

46 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 76/45, 18. 10. 1945.

47 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 75/45, 5. 12. 1945.

48 HDA, JT SRH 421, kut. 5, Pov. 339/45, 11. 12. 1945.

49 HDA, JT SRH 421, kut. 5, Pov. 353/45, 17. 12. 1945.

potvrđuje kako je glavni zadatak kaznenog odjeljenja otpadao na privrednu suradnju. Istrage u tim predmetima vodilo je isključivo Javno tužiteljstvo – što još jednom svjedoči o važnosti ovih presuda. Pred ovo tužiteljstvo stavljeni su vrlo kratki rokovi pa kvaliteta odrađenog posla nije svugdje bila *“na visini”*, a istražni materijal nije bio *“svestran ni potpun”*, no unatoč tomu *“ovim radom je preko devedeset od sto industrije na našem okrugu zahvaćeno, a zahvaćeno je industrijskih poduzeća i sa drugih okruga”*. Zaključno, napominje se kako: *“politički efekat presuda, i ako nisu objavljene kroz štampu, bio je širokim masama grada veoma povoljan.”*⁵⁰

Osim toga, nerijetko se u izvješćima javnog tužitelja naglašava potreba da se izdaju upute prema kojima bi optužbu pred vojnim sudovima zastupali javni tužitelji s obzirom da *“ogromni dio sudjenja pred Vojnim sudovima ima danas politički karakter”*.⁵¹ Konkretnije, javni tužitelji okruga i gradova, u dogovoru s vojnim sudovima, preuzimali su sve istrage i zastupanje optužbe pred vojnim sudovima u svoje ruke.⁵² Istražitelji pri vojnim sudovima imenovani su organima javnog tužitelja okruga. Više puta je napominjano kako treba ozbiljno pristupiti čišćenju logora i zatvora s obzirom da *“ima veliki broj zatvorenika i da je ekspeditivnost naših sudova neodgovarajuća potrebama, koje diktiraju političke prilike u zemlji i van nje.”*⁵³ Iako, načelno upućuje na suprotno ponašanje dopis javnog tužitelja Hrvatske namijenjen javnom tužitelju za okrug Lika, navodi kako *“Presude vojnih sudova često su i suviše stroge, s*

50 HDA, JT SRH 421, kut. 5, Pov. 121/45, 5. 12. 1945.

51 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 22/45, 10. 7. 1945.; Jurčević i Ivanda, “Djelovanje jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova”, 1077.–1079.

52 Josip Jurčević i Katica Ivanda, “Ustrojavanje sustava jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova tijekom Drugog svjetskog rata i poraća,” *Društvena istraživanja* 15, br. 4–5 (2006.): 908.

53 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 34/45, 2. 7. 1945.

obzirom na okolnost da je rat završen i dobijen te da treba težiti sredjivanju i normalizaciji opštih prilika. Time se treba rukovoditi kod donošenja presuda i odmjeravanja kazna. I vojni sudovi i javni tužilac treba da sa svoje strane utiču na normalizaciju sadašnjeg stanja, te da njihove odluke i stanovišta budu uskladjene sa opštim naporima narodnih vlasti”⁵⁴ Zanimljiv mi je zaključak javnog tužitelja Hrvatske koji u svojim sumarnim ocjenama navodi: „Javni tužilac Like postaje neki lički diktator. Po predmetima u vezi sa čl. 28 Zakona o konfiskaciji zatražio je od sudova da mu sve predmete prethodno dostave da on donese rješenje.” Svojim angažmanom utvrdio je kako su od 202 predmeta konfiskacije 164 neutemeljena. “Tu se mnogo griješilo i bilo je sirotinje kojoj su redom sve konfiscirali /.../”. Iako je njegov rad u tom smislu pozitivno ocijenjen, zamjera mu se da je on “sa svojom aktivnošću i svojim ličnim prestižom bacio sud u zasjenak. Trebao je održati konferenciju na kojoj bi ukazao na pravilan put u tim pitanjima, a ne da on uzima ingerenciju suda, jer ne smije da bude okrnjena kompetencija suda”⁵⁵ Posljednja opaska zapravo puno govori o utjecaju javnog tužitelja na ondašnje sudstvo.

Pozitivni element u radu tužiteljstva odnosio se na suzbijanje lokalne samovolje u radu. U prvom redu izvješća tu spominju jedan opći interes za područje Istre “/.../ jer tamo se stiču razni interesi i dolazi do veće zaoštrenosti.” Osim toga, tisak u Istru ne dolazi redovito. Problemi koji se javljaju leže u ljudima “koji se tamo šalju”. Oni se “slabo ponašaju i nosioci su jedne politike, koja je nama strana. Oni bremzaju naše sudove u sudjenju prikazujući to, kao nešto za sada još nepotrebno”⁵⁶ Problemi s osobljem nisu prisutni samo pri organiziranju

54 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 85/45, 7. 8. 1945.

55 HDA, JT SRH 421, predmetni spisi, kut. 92, 1945. bb; Josip Hrnčević, *Svjedočanstva* (Zagreb: Globus, 1984.), 108.

56 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 15/45, 4. 6. 1945.

sudova nego se oni nastavljaju i kroz listopad iste godine. Iz izvješća jasno je kako na području Istre još uvijek ne funkcioniraju ni organizacija javnog tužiteljstva, ni nadležni sudovi.⁵⁷ Kao razlog navodi se činjenica da se ta područja nalaze pod Vojnom upravom i stoga se ne mogu primjenjivati zakonske odredbe koje izdaju federalne vlasti. U tom smislu veliki problem za novu vlast predstavljalo je i pitanje grada Rijeke. Javni tužitelj navodi: *“Uložili smo sve sile da na Rijeci pronadjemo jednog Talijana Riječanina za tužioca grada Rijeke, koji bi bio organ Javnog tužioca za Istru, ali ga nismo mogli dobiti ni jednoga, koji bi mogao odgovarati tome zadatku”*.⁵⁸ S obzirom na nepostojanje javnog tužitelja svi krivični predmeti s područja Rijeke upućivani su javnom tužitelju za Istru, no većina njih nije rješavana.⁵⁹ Unatoč svim teškoćama i brojnoj prepisci Javni tužitelj Hrvatske zaključuje kako *“je do sada bilo moguće pokazati više rezultata u Vašem poslu.”* Prema podacima ministarstva pravosuđa proizlazi kako je Javni tužitelj za Istru tražio od svih sudova da mu dostavljaju predmete. U uredu su se predmeti zadržavali i preko dva mjeseca što je imalo za posljedicu da mnogi optuženici dugo ostaju u istražnom zatvoru. Prema nalogu javnog tužitelja za Hrvatsku to je trebalo izbjegavati i istražne radnje provoditi u najkraćem mogućem roku.⁶⁰ Sukladno svemu navedenom, tek sredinom listopada osnovana je institucija javnog tužitelja za Rijeku, a 1. studenog počeo je s radom i Okružni narodni sud – s time je započeo konkretniji rad narodnog sudstva u Rijeci.⁶¹

57 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 19/45, 7. 10. 1945.

58 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 58/45, 3. 9. 1945.

59 HDA, JT SRH 421, kut. 5, Pov. 347/45, 30. 11. 1945.

60 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 184/45, 27. 9. 1945.; HDA, MIN PRAV NRH 290, kut. 5, Pov. 774/45, 27. 8. 1945.

61 HDA, JT SRH 421, kut. 5, Pov. 347/45, 30. 11. 1945.

Nezadovoljstvo s organizacijom rada zabilježeno je i u Dalmaciji (zadarski okrug, biokovsko-neretvanski okrug, dubrovački i srednje-dalmatinski okrug).⁶² Krivicu za to nosi, kako se navodi, kompromisni stav organizacija Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte (JNOF), ponajviše u obračunu sa suradnicima okupatora na privrednom planu. Za biokovsko-neretvanski okrug se zaključuje kako je jedna od *“najslabijih organizacija”*.⁶³ Samokritike prema radu iznosi i Javni tužitelj za okrug Šibenik koji početkom srpnja navodi kako Narodnooslobodilački odbori (NOO) i političke organizacije nisu shvatile značaj javnog tužitelja i zbog toga *“nismo ni do danas dobili ni jednu odluku, okružnicu i slično”*.⁶⁴ Stoga ne čudi kako Javni tužitelj za Hrvatsku navodi: *“Najbolji je Javni tužilac Šibenskog okruga čiji rad iako nemože da nas u svemu zadovolji, ipak pokazuje da će se brzo razviti u jednog od naših najboljih organa”*.⁶⁵ Problemi u zadarskom okrugu zabilježeni su i u rujnu 1945. *“Ustanova javnog tužništva nesamo da nije još poznata kod širokih masa, već i kod nekih ustanova, privrednih poduzeća i društvenih organizacija i rukovodioca u njima.”*⁶⁶ Isti problem evidentan je i na širem području Slavonije gdje još uvijek nije ustanovljeno Javno tužiteljstvo iako se napominje kako njezina industrija i bogatstva kojima raspolaže, nalažu da se ovim pitanjem ozbiljnije pozabavi.⁶⁷ Štoviše i nakon više od mjesec dana Javni tužitelj Hrvatske iznosi brojne prigovore na rad i izvješća Javnog tužitelja u Osijeku. Posebice se osvrće na

62 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 134/45, 24. 8. 1945.

63 HDA, JT SRH 421, predmetni spisi, kut. 92, 1945. bb

64 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 42/45, 9. 7. 1945.

65 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 134/45, 24. 8. 1945.

66 HDA, JT SRH 421, kut. 5, bez broja, 3. 10. 1945.

67 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 22/45, 9. 6. 1945.

preslabo gonjenje “špekulanata”, te nedovoljnu organizaciju pojedinih odjeljenja unutar javnog tužiteljstva.⁶⁸

Za početni rad pohvale su dobili lički Javni tužitelj te tužitelj za područje Korduna i Banije.⁶⁹ Za javnog tužitelja okruga Lika spominje se samo jedan nedostatak – “što posao nije pravilno raspodjelio po odjeljenjima, nego sam lično obavlja najveći dio poslova naročito iz djelokruga općeg nadzora”.⁷⁰ Taj stav, kao što je već rečeno pretvorit će se u drugu krajnost i potaknuti kritike. Uz pohvale, napominje se kako se i oni ponajviše bave drugorazrednim pitanjima te često gube iz vida prave zadatke institucije javnog tužitelja. Činjenica jest da su izvješća Javnog tužitelja za Kordun i Baniju najiscrpnija i s najmanje prigovora. Osim toga, njegov angažman vidljiv je i kroz držanje predavanja/konferencija i približavanje ondašnjih zakona širim masama.⁷¹

Ta povezanost s masama bila je od velikog značaja za javne tužitelje. Popularizacija i propaganda imale su svoj neprikosnoven značaj. Vrlo često se napominjalo kako svaki važniji zadatak treba bit objavljen u ondašnjem tisku jer tako cjelokupno pitanje “izlazi na ulicu” i dobiva svoj potpuni smisao. Javni tužitelj za grad Zagreb, u listopadu 1945. još uvijek nije bio u potpunosti zadovoljan s postignutim rezultatima te najavljuje

68 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 56/45, 28. 7. 1945.

69 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 22/45, 9. 6. 1945.

70 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 134/45, 24. 8. 1945.

71 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 39/45, 30. 6. 1945.; Usp. Zdravko Dizdar, Vladimir Geiger, Milan Pojić, Mate Rupić, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.–1946. Dokumenti* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2005.), 229–231.; Vladimir Geiger, Mate Rupić, Mario Kevo, Egon Kraljević, Zvonimir Despot, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.–1946. Dokumenti*, sv. 3: Zagreb i središnja Hrvatska (Slavonski Brod; Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2008.), 553–555.

aktivnije praćenje tiska te širu povezanost s *“odborima fronte kako bi se šira javnost informirala o vremenu kad će se održavati dotična rasprava, kako bi mogli istoj prisustvovati svi oni koje taj proces zanima.”* Po pitanju političko-privredne suradnje obavještavati će se *“odgovarajuće sindikalne podružnice kako bi se na taj način zainteresovanima na jednak način omogućilo prisustvovanje na raspravi i eventualno i njihovo učešće u samom pretresu.”*⁷²

Prema uputama javni tužitelji trebali su obraditi svaki zakon – savezni i federalni – *“da mu se vidi smisao, smjer, zatim da se proprati motivima koji su prethodili donošenju dotičnog zakona /.../.”*⁷³ U svojim izvješćima redovno se osvrću na (ne)primjenu zakona na svojem području. Ti osvrti posebice su opsežni kroz rujan i listopad 1945. Iscrpno se raspravlja o primjeni *Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države* (25. kolovoza 1945.).⁷⁴ Prema njemu kontrarevolucionarno kazneno djelo postalo je glavni i opći oblik delikta protiv države.⁷⁵ Po ovom pitanju Nada Kisić Kolanović pravilno zaključuje kako je s pozicije javne optužbe zakon *“omogućavao različita tumačenja samoga političkog elementa u krivičnom djelu, umjetno konstruiranje optužnica, ekstenzivno tumačenje zakona i izuzetno strogo kažnjavanje.”*⁷⁶ Ne treba napominjati što je takvo tumačenje zakona značilo za optuženika.

72 HDA, JT SRH 421, kut. 5, Izvještaj o radu Javnog tužioca za grad Zagreb za period 16. X.–31. X. 1945. (bez broja)

73 HDA, JT SRH 421, predmetni spisi, kut. 92, 1945. bb

74 *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije* (Beograd), 66 (1945); *Zbirka krivičnih zakona sa komentarom* [Beograd], (1945), 9–25.

75 Ljubo Bavcon, *Kazneno-pravna zaštita države i njenog društvenog uređenja* (Zagreb: Globus, 1988.), 179.; Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji 1944–1953.* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006.), 158.

76 Nada Kisić Kolanović, “Vrijeme političke represije: ‘veliki sudski procesi’ u Hrvatskoj 1945.–1948.”, *Časopis za suvremenu povijest* 25, br. 1 (1993): 7.

Ogromnu pažnju zaslužuje i primjena *Zakona o suzbijanju nedopuštene špekulacije i privredne sabotaže* (23. travnja 1945.).⁷⁷ Ovaj zakonski akt kroz listopad “sve više se primjenjuje, jer i kotarski sudovi su sada svatili važnost tog Zakona odnosno štetnost po državu špekulacija, sabotaža, nabijanje cijena itd., tesu i oni sada nešto oštrije nego što su bili prije.”⁷⁸ Ista nastojanja svjedoče i dokumenti za okrug Karlovac. Prema riječima javnog tužitelja “Mi smo u zajednici sa Okružnim N.O. ovih dana povelili vrlo oštru borbu protiv švercera – špekulanata i nabijača cijena. Organi narodne vlasti hvataju švercere i špekulante te imade i vidnih rezultata /.../.”⁷⁹ Koliko je bilo važno pitanje nedopuštene špekulacije i privredne sabotaže svjedoči i izvješće javnog tužitelja za okrug Varaždin u kojem se navodi da je uvijek prisutan na ovim raspravama kod kotarskog suda u Varaždinu. Ukoliko se radi o slučajevima “značajnim obzirom na osobu i okolinu” onda se obavezno upućuje netko iz organa javnog tužiteljstva. Sveukupno, po ovom pitanju javni tužitelj “je uvijek pledirao za strogu kaznu.”⁸⁰ Unatoč ovakvim nastojanjima dio sudaca u Hrvatskoj (čak i na Vrhovnom sudu) nije bio sklon “pravne sankcije temeljiti na političkim obrazloženjima” pa su stoga presude u ovim slučajevima s republičke i savezne razine ocjenjivane kao blage.⁸¹

Prema organizacijskom izvješću javni tužitelji bili su “moćni čuvari revolucionarne zakonitosti i tumači zahtjeva širokih narodnih masa”, pa je stoga očekivano bio važan i pravilan izbor kadra za javne tužitelje. Osnovi kriteriji pri izboru bili su: “politička solidnost, odanost i borbenost, elastičnost

77 Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije (Beograd), 26 (1945)

78 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 282/45, 5. 11. 1945.

79 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 291/45, 9. 11. 1945.

80 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 293/45, 10. 11. 1945.

81 Kisić Kolanović, “Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema”, 57.

*i autoritet, širina horizonta i iskustvo u radu sa masama.”*⁸² Osim toga, prema uputama trebalo je voditi “*naročitu pažnju o nacionalnom sastavu Javnih tužilaca naročito u nacionalno mešanim zemljama*”.⁸³ Sumarno gledano od 19 javnih tužitelja samo četiri su bili pravnici (grad Zagreb, okrug Srednja Dalmacija, Dubrovnik i Istra), svi ostali bili su laici. Nadalje, vodilo se računa da su njih 11 Hrvati, a 7 je bilo Srba (okruzi Gorski kotar, Karlovac, Lika, Osijek, Slavonski Brod, Šibenik i Virovitica).⁸⁴ Unatoč proklamiranim željama o kadru, na raspolaganju novim vlastima, prema riječima javnog tužitelja Hrvatske, Jakova Blaževića u Zagrebu su zatekli veći broj stručnih pravnika, no većina je bila zaposlena u vrijeme Nezavisne države Hrvatske (NDH). Unatoč ovoj otegotnoj okolnosti postojala je svijest da će ih nova vlast trebati, pa će ih se, kako se napominje “*morati prihvaćati*”.⁸⁵ Kada govori o dijelu svojih pomoćnika vrlo konkretno spominje njihovu spremu i stručnost. Ona je u većem dijelu zadovoljavala, no najvažniji značaj imala je mogućnost njihovog političkog razvoja. Ipak, za veći dio njih napominje kako ih je potrebno “*neposredno rukovoditi*”. Mislim da to dovoljno govori samo za sebe. Osim toga, kada se govori o stručnosti podosta je zabrinjavajuća situacija iz ureda Javnog tužitelja u Zagrebu u kojem personalni odjel “*nema ni jednoga pravnika, koji bi sa stručnim znanjem i poznavanjem zakona djelovanje toga odjela izražavao u zakonitom propisanom načinu. Prisutnost takovoga pravnika je već sada nužna*”.⁸⁶ Prema evidenciji ured

82 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 22/45, 9. 6. 1945.

83 HDA, JT SRH 421, predmetni spisi, kut. 92, 1945. bb

84 HDA, JT SRH 421, predmetni spisi, kut. 92, 1945. bb

85 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 22/45, 9. 6. 1945.

86 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 153/45, 27. 7. 1945. Isti problemi javljaju se i kod javnog tužitelja Slovenije. Više vidjeti u: Jelka Melik, “Javno tožilstvo, pomemben organ pri prevzemu oblasti 1944–1953.” U: *Zbornik Janka*

u Zagrebu koji je zasigurno bio najveći u Hrvatskoj, imao je 36 zaposlenika. Iako se ova brojka može činiti visoka, najveći dio odnosio se na pomoćno osoblje (zapisničari, referenti i dr.). Usporedbe radi, navest ću kako je u gradu Zagrebu do kraja listopada kazneni odjel zaprimio sveukupno 5.206 predmeta na kojima je radilo samo osam referenata.⁸⁷ Naravno da je u takvim okolnostima nužno dolazilo do zaostajanja u radu, a samim time izostali su i pozitivni rezultati. Stoga ne čudi previše izvješće javnog tužitelja Hrvatske upućeno sredinom rujna javnom tužitelju DFJ. U njemu se potvrđuje sve naprijed rečeno: *“Konferencija je pokazala da su Javni tužioci i politički dorasli i dosta povezani, srasli sa općim političkim i specijalnim problemima svoga kraja, ali da im uz to fali stručnosti, tako da ujedine jedan i drugi element u svom radu”*.⁸⁸

Najveća potraživanja (u ljudstvu i materijalna) bila su za javne tužitelje okruga Bjelovar, Istra, Karlovac, Slavonski Brod, Varaždin i Zagreb (ne odnosi se na grad Zagreb). Radilo se naime o velikim okruzima s brojnim stanovništvom te složenim društvenim, političkim i ekonomskim pitanjima. I zbog toga su tražena sveukupno 22 nova službenika. Iz prije navedenih izvješća javnih tužitelja jasno proizlazi da su ovi okruzi imali uistinu obimne i brojne zadatke s kojima su se u pojedinim trenucima iz mnogih objektivnih, ali i manje objektivnih razloga teško nosili. Nadalje predviđeno je uvođenje Javnog tužitelja za grad Rijeku. *“Ovo iziskuju posebne političke i druge prilike, pošto ovaj grad uživa autonomiju”*. Jednako tako smatrano je važnim da se uspostavi ustanova javnog tužitelja za gradove Split i Osijek, s obzirom da se radilo o važnim

Pleterskega, ur. Oto Luthar i Jurij Perovšek (Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.), 444.

87 HDA, JT SRH 421, kut. 5, Izvještaj o radu krivičnog odjela Javnog tužioca za grad Zagreb za period 1. X.–31. X. 1945. (bez broja)

88 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 187/45, 19. 9. 1945.

industrijskim i trgovačkim središtima.⁸⁹ Krajem studenog 1945. Narodna Vlada Hrvatske obraća se svim ministarstvima i napominje kako institucija javnog tužitelja treba veći broj kvalitetnih pravnika. U obzir dolaze “*mladji ljudi, karakterni i politički ispravni, koji bi mogli zadovoljiti u vršenju povjerene im funkcije*”.⁹⁰ U prijedlogu budžeta Javnog tužitelja Hrvatske za 1946. godinu koji se u listopadu 1945. poslan Javnom tužitelju DFJ navodi se kako je spomenuta organizacija u svom punom razvoju i “*da zadaci koji stoje pred nju traže daleko veći broj namještenika i mnogo šire budžetske mogućnosti*”. Napominje se kako se u nadolazećoj godini ne očekuje smanjenje potreba kaznenog odjeljenja. Osim toga, opaža se kako su sve češće pojave običnog kriminala.

Sumarno gledano, u prvoj godini djelovanja rad javnog tužiteljstva bio je gotovo u cijelosti usmjeren na kazneno gonjenje protivnika novog sustava i konfiskaciju njihove imovine.⁹¹ Javno tužiteljstvo imalo je značajnu ulogu i pri tumačenju i provođenju novih zakona čime se trebalo osigurati političke i ekonomske interese nove vlasti. U tom smislu puno pažnje se poklanjalo kažnjavanju privredne suradnje s neprijateljem, a samim time i konfiskacijama imovine. Izuzetno važna bila je implementacija *Zakona o suzbijanju nedopuštene špekulacije i privredne sabotaze* pri čemu je kaznena politika počiniocima ovih kaznenih djela pripisivala element visoke društvene opasnosti pa je stoga očekivano cjelokupna aktivnost pravosuđa, na inicijativu Javnog tužiteljstva, po ovom pitanju popraćena odgovarajućom političkom formulacijom o ugrozi privrednih temelja i ekonomskog razvoja.⁹² Osim toga,

89 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 244/45, 6. 10. 1945.

90 HDA, MIN PRAV NRH 290, kut. 5, Pov. 720/45, 24. 11. 1945.

91 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 106/45, 14. 8. 1945.; HDA, JT SRH 421, kut. 5, 134/45, 24. 8. 1945.

92 Kisić Kolanović, “Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema”, 52.

istaknuto je koliki politički značaj su imala suđenja pred vojnim sudovima te sudovima za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj – i stoga je jasna inicijativa prema kojoj bi optužbu u tim slučajevima zastupali isključivo Javni tužitelji. No, radi cjelovitijeg sagledavanja ovog pitanja valja napomenuti kako: *“Odgovorni pravnici u tužilaštvu, ma koliko bili svjesni da se ta akcija zasniva na političkoj inicijativi, nastojali su joj dati pravnu formu koja će poštovati minimum zakonitosti”*.⁹³ I uz ovakva nastojanja, može se zaključiti kako su ondašnji sudovi u svom radu bili u neravnomjernom i podcijenjenom odnosu spram javnog tužiteljstva. Djelovanje javnog tužiteljstva nije se nužno moralo temeljiti na stručnom pravnom znanju – za koje u većini nije ni bilo dovoljno raspoloživih kadrova. Dapače, jedan od najvažnijih cilj je bio da se ukine *“birokratsko upravljanje”*. Jednako tako, politički element rada javnog tužitelja potvrđuje i njegova uloga pri provođenju izborne kampanje i pripremanju izbora. Javni tužitelj Hrvatske u svom izvješću javnom tužitelju DFJ iz polovice listopada navodi: *“U vezi sa biračkim spiskovima uočila se osnovna tendenca lokalnih narodnih vlasti odnosno odbora jedinstvene fronte da zakonom o biračkim spiskovima suže, a ne prošire osnovicu jedinstvene fronte /.../. Tako je bilo mnogo odluka o oduzimanju biračkog prava bez ikakvog obrazloženja, što je izazvalo i drugu negativnu posljedicu da su Kotarski sudovi u žalbenom stadiju oduzeto pravo vraćali bez obrazloženja”*.⁹⁴

Radilo se o instituciji vlasti koja je imala vrlo široke ovlasti i vrlo visok stupanj samostalnosti u svom radu. Na temelju Odluke AVNOJ-a te privremenih Uputstava tužiteljstvo je organizirano kao centralizirani i monokratski organ koji *“ne*

93 Ibid, 60–61.

94 HDA, JT SRH 421, kut. 5, 269/45, 19. 10. 1945.

ulazi u strogi sastav nijedne grupe organa vlasti”.⁹⁵ Upravo kroz osobu javnog tužitelja najbolje se vidi koliko je politika utjecala na pravni sustav, rad onodobnih sudova i degradiranje načela pravne sigurnosti u neposrednom poraću. Njihov zadatak je bio da nadziru rad svih državnih organa – osim predstavničkih tijela. Organizacija rada temeljila se i u ovom slučaju na iskustvima sovjetskog pravnog sustava.⁹⁶ Javni tužitelj je imao pravo na npr. kazneno gonjenje, podizanje tužbe i žalbe te pravo na zakonsku intervenciju tijekom sudskog i upravnog postupka. Osim toga, na raspolaganju je imao i izvanredna pravna sredstva pa je tako mogao podići zahtjev za zaštitu zakonitosti protiv pravomoćnih odluka sudova i upravnih organa, odnosno mogao je i od svih državnih organa, ustanova ili građana tražiti potrebna obavještenja i dobiti na uvid spise.⁹⁷ Pozitivni elementi u radu tužilaštva odnosili su se u prvom redu na suzbijanje lokalne samovolje u radu (naveden je primjer rada u Istri) te povećanje jednoobraznosti u primjeni zakona (ponajviše kroz organiziranje i održavanje konferencija).⁹⁸ Među negativnim elementima rada tužiteljstva svakako valja ponoviti činjenicu da su se ondašnji sudovi nalazili u neravnopravnom položaju spram javnog tužiteljstva te napomenuti da su u optužnicama najzastupljeniji bili politički delikti.

I za kraj, možda najbolju ili barem najilustrativniju definiciju javnog tužiteljstva i njihovih zadataka sročio je sam Javni tužitelj Hrvatske Jakov Blažević slijedećim riječima: *”Na vojničkom polju pobijedili smo snage reakcije i kontrarevolucije, osvojili*

95 Kisić Kolanović, “Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema”, 58.

96 Hrnčević, *Svjedočanstva*, 106.

97 Kisić Kolanović, “Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema”, 59.

98 Prema dostupnim podacima većina takvih konferencija održana je kroz srpanj i kolovoz 1945. U tom razdoblju održane su npr. konferencije u kotarevima Pag, Rab, Crikvenica, Novi i Sušak. Vidjeti npr: “Duh zakonodavstva nove Jugoslavije”, *Primorski vjesnik* (Rijeka), 10. 8. 1945., 2.

*političku vlast, organizovali institucije državne vlasti i time stekli juridičku mogućnost, da uništimo u daljnjoj borbi neprijatelja. Naročito naglašavam juridičku mogućnost u momentu kad politički i vojnički poražen neprijatelj u svojim rukama drži u najvećem postotku ekonomske pozicije, koje predstavljaju danas njegovu glavnu snagu, a našu glavnu slabost.”*⁹⁹ U tom smislu javni tužitelji bili su uistinu moćni čuvari novog sustava. Osobe neograničenih mogućnosti.

Popis javnih tužitelja 1945. godine

Javni tužitelj DFJ – Jože Vilfan
Javni tužitelj NRH – Jakov Blažević
Okrug Banija – Branko Drezga
Okrug Biokovsko-Neretvanski – Mojmir Miličević
Okrug Bjelovar – Ivan Živoder
Okrug Daruvar – Mato Krpan
Okrug Gorski Kotar (Delnice) – Stjepan Ivančić, Dmitar Trbović
Okrug Hrvatsko Primorje – Ivan Radetić
Okrug Istra – Ivan Motika
Okrug Karlovac – Milutin Košarić
Okrug Lika – Marko Vujnović
Okrug Nova Gradiška – Mato Krpan
Okrug Osijek – Živojin Jocić
Okrug Rijeka – Bruno Scrobogna
Okrug Srednje Dalmatinski – Ivo Radić, Dušan Jurić
Okrug Šibenik – Petar Rončević
Okrug Varaždin – Joža Kolar
Okrug Virovitica – Dušan Vojvodić

⁹⁹ Čedomir Višnjić, *Partizansko ljetovanje* (Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2003.), 124.

Okrug Zadar – Ante Jadrešin

Okrug Zagreb – Tomislav Han, Vladimir Ranogajec

Okrug Zagrebački – Stjepan Fabijančić

Popis literature

Arhivski izvori

HR-HDA-421-JT SRH: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 421, Javno tužilaštvo Socijalističke Republike Hrvatske.

HR-HDA-290-MIN PRAV NRH: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 290, Ministarstvo pravosuđa Narodne Republike Hrvatske.

SR-AJ-15-PNS FNRJ: Srbija, Arhiv Jugoslavije, Beograd, fond 15, Prezidijum narodne skupštine Federativne narodne republike Jugoslavije.

Tisak

Primorski vjesnik (Rijeka), 1945.

Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije (Beograd), 2, 4, 26, 40, 41, 59, 66 (1945).

Vjesnik (Zagreb), 1945.

Zbirka krivičnih zakona sa komentarom [Beograd], (1945).

Objavljeni izvori

Dizdar, Zdravko, Vladimir Geiger, Milan Pojić i Mate Rupiće. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.–1946. Dokumenti*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2005.

Geiger, Vladimir, Mate Rupiće, Zdravko Dizdar i Šimun Penava. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.–1946. Dokumenti*, sv. 2: *Slavonija, Srijem i Baranja*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2006.

Geiger, Vladimir, Mate Rupiće, Mario Kevo, Egon Kraljević i Zvonimir Despot. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.–1946. Dokumenti*, sv. 3: *Zagreb i središnja Hrvatska*. Slavonski Brod; Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2008.

Sirotković, Hodimir, ur. *Zemaljsko antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske. Zbornik dokumenata 1944 (Od 10. svibnja do 31. prosinca)*. Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1975.

Sirotković, Hodimir, ur. *Zemaljsko antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske. Zbornik dokumenata 1945 (Od 1. siječnja do 25. srpnja)*. Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1985.

Literatura

Anić, Tomislav. "Normativni okviri podržavljenja imovine u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1944.–1946.". *Časopis za suvremenu povijest* 39, br. 1 (2007): 25–62.

Bavcon, Ljubo. *Kazneno-pravna zaštita države i njenog društvenog uređenja*. Zagreb: Globus, 1988.

Blažević, Jakov. *Tražio sam crvenu nit*. Zagreb: Zagreb, 1976.

Cvetković, Srđan. *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji 1944–1953*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006.

Hrnčević, Josip. *Svjedočanstva*. Zagreb: Globus, 1984.

Ilić, Goran i Marina Matić Bošković. *Javno tužilaštvo u Srbiji – Istorijski razvoj, međunarodni standardi, uporedni modeli i izazovi modernog društva*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2019.

Jurčević, Josip in Katica Ivanda. “Djelovanje jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova u Hrvatskoj potkraj Drugoga svjetskog rata i u poraću”. *Društvena istraživanja* 15, br. 6 (2006.): 1063–1086.

Jurčević, Josip i Katica Ivanda. “Ustrojavanje sustava jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova tijekom Drugog svjetskog rata i poraća”. *Društvena istraživanja* 15, br. 4–5 (2006.): 891–915.

Kisić Kolanović, Nada. “Neka pitanja općeg usmjerenja jugoslavenske teorije prava 1945–1956. godine”. *Časopis za suvremenu povijest* 21, br. 1–3 (1989): 87–104.

Kisić Kolanović, Nada. “Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema u Hrvatskoj 1945.–1952. godine”. *Časopis za suvremenu povijest* 24, br. 1 (1992): 49–99.

Kisić Kolanović, Nada. “Vrijeme političke represije: ‘veliki sudski procesi’ u Hrvatskoj 1945.–1948.”. *Časopis za suvremenu povijest* 25, br. 1 (1993): 1–23.

Lapenna, Ivo. *Zbornik zakona, uredaba i naredaba*. Zagreb: Narodne novine; Službeni list Federalne Hrvatske, 1945.

Legradić, Rudolf i Mirko Besarović. *Narodni sudovi i javno tužništvo u novoj Jugoslaviji*. Beograd: Udruženje pravnika FNRJ, 1948.

Melik, Jelka. "Javno tožilstvo, pomemben organ pri prevzemu oblasti 1944–1953". U: *Zbornik Janka Pleterskega*, ur. Oto Luthar i Jurij Perovšek, 443–450. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.

Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: Od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga; Hrvatski institut za povijest, 2006.

Višnjić, Čedomir. *Partizansko ljetovanje*. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2003.

Vodušek Starič, Jera. *Prevzem oblasti 1944 – 1946*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.

On-line

Blažević, Jakov. Pristupljeno 16. 11. 2021. URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2122>.

The Institution of the Public Prosecutor in Croatia After the End of World War II

Summary

The state prosecutor's office in Croatia (Yugoslavia) was organised on the basis of the Decision by the AVNOJ (Anti-Fascist Council for the National Liberation of Yugoslavia) on the establishment and duties of the state prosecutor of the Democratic Federal Yugoslavia of 3 February 1945. Their task was to monitor the work of all state bodies, with the exception of the representative bodies. The work organisation was based on the experience of the Soviet legal system. The public prosecutor had the right to prosecute, sue and appeal, and to intervene legally during judicial and administrative proceedings. The prosecutor also had extraordinary legal remedies at their disposal, so they could apply for protection of legality against final decisions of courts and administrative authorities, i.e. they could request the necessary information from any public authority, institution or citizen and obtain access to files. The work of the public prosecutor's office was not necessarily grounded in legal expertise, but sought to eliminate the "bureaucratic management". At that time, the work of the prosecution was focused on prosecuting enemies and seizing property. The public prosecutor's office also played an important role in interpreting and enforcing new laws, thereby safeguarding the political and economic interests of the new government. The positive elements in the work of the

prosecutor's office related mainly to the suppression of local arbitrariness in its work and to increasing uniformity in the application of the law. However, it is through the figure of the prosecutor that we can best see the negative element, i.e. the extent to which the politics influenced the legal order, the work of the courts of the time and the degradation of the principle of legal certainty in the immediate post-war era in Croatia.